

УДК 94(477)«1921/1929»:631

Тренкін Ю. В.,

здобувач кафедри історії та культури України,
 Переяслав-Хмельницький державний
 педагогічний університет ім. Григорія Сковороди
 (Україна, Переяслав-Хмельницький),
 trenkintrenkin@ukr.net

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРОКУЛЬТУРНИХ ЗАХОДІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ В ДОБУ НЕПУ

Проаналізовано форми організаційно-фінансової підтримки агрокультурних заходів, які здійснювала сільськогосподарська кооперація в добу непу; охарактеризовано діяльність фондів культурно-освітньої роботи; виокремлено основні напрямки діяльності центральних та низових кооперативних об'єднань щодо підвищення агрономічної культури в селянському середовищі, з'ясовано їх роль в економічному піднесенні селянських господарств доби непу. Доведено, що підвищення агрокультурного рівня сільськогосподарського виробництва загалом і селянських господарств, зокрема, було дієвим шляхом відчутного економічного зростання, значної інтенсифікації сільського господарства.

Ключові слова: сільськогосподарська кооперація, агрокультурні заходи, культосвітня робота, фінансові можливості, організаційна структура.

Серед важливих складових програми розвитку сільського господарства, яку втілювала в життя система сільськогосподарської кооперації доби нової економічної політики (непу), були не лише турботи про надходження капіталів на підвищення потужностей сільськогосподарського виробництва, а й впровадження в практику агровиробничих, агротехнічних можливостей. Саме цьому сприяли агрокультурні заходи кооперативної системи в напрямку підвищення продуктивності сільського господарства.

У період 1920–х рр. переважну масу публікацій склали статті керівників кооперативного руху, вчених, економістів, розміщених на сторінках спеціалізованих періодичних видань «Український агроном», «Коопероване село», «Радянський селянин». Що стосується сучасного стану вивчення ролі агрокультурних заходів в економічному піднесенні селянських господарств доби непу, маємо зауважити, що дослідники, зокрема В. Марочко [8], А. Морозов [10], торкаються цього питання, але в основному побіжно, в контексті дослідження основних форм господарської, виробничої, організаційно-фінансової діяльності кооперації. Увагу культурно-освітній діяльності кооперації приділяла О. Дулгеря [3]. Проте питання щодо місця агрокультурної роботи в сільському господарстві непівського періоду, її фінансової підтримки залишається актуальним в сучасному історичному просторі.

Мета даної статті: дати оцінку організаційно-фінансової підтримки агрокультурних заходів, які здійснювала сільськогосподарська кооперація; з'ясувати їх роль в економічному піднесенні селянських господарств доби нової економічної політики.

Завдання дослідження. Відповідно до мети поставленні наступні завдання, зокрема: розкрити культурно-освітню роль «Сільського господаря» у напрямку організаційно-фінансової підтримки агрокультурних заходів; розглянути агрокультурний чинник, що впливав на кооперування села та зростання зацікавленості селян до отримання сільськогосподарських знань; проаналізувати фінан-

сово-організаційну та агрокультурну роботу спеціальних кооперативних систем.

Впровадження прогресивних методів ведення сільського господарства, підвищення агрономічної культури зіштовхнулося з певними перепонами. Це були не лише фінансові труднощі, але й поведінка самого селянства, яке, на жаль, в переважній своїй більшості продовжувало залишатись консерваторами у питаннях ведення господарства, тому нові віяння сприймались в селянському соціумі не завжди з ентузіазмом.

Агрокультурна робота, організаційно-фінансове здійснення якої було покладено на сільськогосподарську кооперацію, включала роботу серед сільського населення з метою підвищення рівня його агрономічної освіти, фінансову діяльність для поширення сільськогосподарських знань через проведення курсів, екскурсій, виставок, конкурсів, функціонування кооперованих кутків, хат-читальень, сільськогосподарських гуртків, агрокабінетів, організацію показових ділянок, видання науково-популярної літератури тощо.

До 1925 р. агрокультурну роботу на Україні сільськогосподарські товариства проводили самостійно та стихійно. Проте вимоги часу, пов'язані із завершенням відбудовного періоду і розбудовою шляхів подальшого інтенсивного розвитку сільськогосподарського виробництва, ставили перед кооперативними товариствами завдання підвищення агрономічних знань і вмінь як спеціалістів, так і індивідуальних господарів. Першим організаційним кроком стало створення бюро агропропаганди при НКЗС УСРР та його відділів на місцях, завданням яких була координація агрокультурної роботи всіх організацій в єдиний план розвитку й перебудови сільського господарства, а з іншого – вплив на загальне підсилення цієї роботи [5, с. 55].

З 1926 р. структура культосвітнього сектору системи сільськогосподарської кооперації набуває більш чітких організаційних форм, так як при «Сільському господарі» було створено культурно-освітній відділ, основна робота якого була зосереджена на виданні власного часопису, підготовці та перепідготовці інструкторів спілок, організації з'їздів, нарад, розробці й обговоренні планів і програм навчальних закладів, які готували спеціалістів для сільського господарства, шкіл кооперативної грамоти на селі, кооперативних гуртків [6, с. 61]. Культосвітній відділ «Сільського господаря», який вивчав питання ефективності впровадження культурно-освітньої роботи на місцях та її фінансування, розподілив заходи в цьому напрямку залежно від того, яким коштом вони будуть фінансуватися, на наступні групи:

До першої групи віднесли заходи, витрати на які здійснювались за рахунок кошторису. Другу групу культурно-освітніх заходів передбачалося фінансувати за рахунок фондів культурно-освітньої роботи, для наповнення яких було визначено три основні способи: а) асигнування у розмірі 2% усього видаткового кошторису, б) спеціальні щорічні внески членів у розмірі не більшому як 10 коп. на кожного, в) різні надходження, зокрема, благодійні внески [17, с. 52]. Кошти фондів розподілялись наступним чином: на власні культосвітні потреби товариство залишало 75% коштів фонду, а 25% надсилались в центри з метою організації окружних сільськогосподарських курсів, підтримки кооперативних

профшкіл, технікумів та інститутів [7, с. 81]. При «Сільському господарі» було створено центральний культурний фонд, який забезпечував фінансову підтримку заходів, що мали загальне значення для всієї сільськогосподарської кооперативної системи [12, с. 87].

За неповними підрахунками культурно-освітнього відділу «Сільського господаря» сільськогосподарська кооперація загалом 1926 р. витратила на культосвітні заходи близько 100 тис. крб. [4, с. 82]. А якщо прослідкувати стан культурно-освітньої роботи по географічних районах України, то матимемо такі дані: Полісся – 8,7%, Правобережжя – 23,2%, Лівобережжя – 36,1%, Степ – 3,4% [4, с. 83].

Низова сільськогосподарська кооперація мала нагальну потребу в інструкторах-культурниках. Слабкою була й матеріальна база культурно-освітньої роботи. 50% товариств не мали коштів на дану роботу, а якщо й мали, то ці гроші лежали в касі і за призначенням їх не використовували, а зараховували як «економію» [14, с. 84].

Координацію роботи щодо агропропаганди здійснював НКЗС УСРР, який розсилав циркуляри щодо рекомендацій для агрокультурної роботи. Вже протягом 1923/24 р. на курсах, лекціях, сільськогосподарських виставках, агрономічних конференціях, якими керували агрономи, перебувало більше 1 000 000 селян [13, с. 7]. В 1925–1926 рр. апарат НКЗС УСРР активізував координацію агрокультурної роботи в системі сільськогосподарської кооперації. Зокрема, було виділено фінансування на влаштування агрокабінетів при агропунктах за планом НКЗС. По лінії держбюджету було направлено кошти на передплату в 1926/27 р. часописів «Український агроном», «Українське скотарство», «Вісник садівництва та городництва», «Радянський селянин», «Опытное дело», передплату видань управлінського характеру, зокрема збірник «Агрономія та землевпорядження». На всю передплачену літературу із держбюджету було асигновано на кожен район по 70 крб. [11, с. 763].

Що стосується фінансового обліку культосвітньої роботи системи сільськогосподарської кооперації за відомостями, зібраними за 1926 рік, то маємо можливість оперувати такими даними: «Сільський господар» витратив на утримання культосвітнього відділу 87333 крб. що складало до балансу 0,3%; спілки витратили (суму зазначено за надісланими відомостями 15 спілок) – 39563 крб., що до пересічного балансу спілок складало 0,4%; по низовій сітці витрати на культосвітню роботу склали пересічно 0,5% до балансу [6, с. 62].

Про наслідки кількісного обліку роботи за 1926 рік можна сказати наступне: культосвітню роботу проводили лише 32 спілки, які організували і фінансували проведення 296 курсів на 22,503 слухачів, серед яких: 25 рахівничих курсів, 14 кооперативно-рахівничих; 9 колективних; 243 сільськогосподарських, 5 фахових. Також культосвітній апарат спілок організував проведення 2828 лекцій та доповідей, 15 спілок укомплектували книгозбірні на 28254 книг. Окрім того, спілки видали й поширили 118 тис. листівок, 9600 брошур та 7827 популярних книжок на кооперативні та сільськогосподарські теми. Що стосується культосвітнього відділу «Сільського господаря», то він здійснював видання двотижневика сільськогосподарської кредитної кооперації «Сільський

господар», тираж якого поступово зростав з 500 примірників 1922 р. до 3300 примірників на кінець 1926 р. Його передплатили в 1926 р. 629 спілок, 1692 сільськогосподарських кредитних товариств, 566 колгоспів, 269 примірників – інші установи й особи. Також коштами «Сільського господаря» видавався двотижневий журнал «Кооперативне буряківництво» [6, с. 62].

Поступово агрокультурна робота стає важливим чинником, що впливав на кооперування села, на розвиток товариств, на зростання зацікавленості селян до отримання сільськогосподарських знань. В 1926–1927 рр. 25 сільськогосподарських та кредитних спілок організували і фінансували інструкторську роботу працівників агроапарату, було проведено 970 лекцій, 1212 доповідей, 1625 бесід, 12 свят. Окрім того, 9 спілок організували 20 сільськогосподарських виставок [16, с. 39]. Що стосується роботи сільськогосподарських кредитних товариств, то 1926/27 р. лекції проводили 464 товариства (23% від загальної кількості), було організовано 252 виставки, 52 екскурсії, 767 свят [16, с. 40]. Протягом 1926/27 р. 45 спілок витратили на культосвітню роботу 53864 крб. [4, с. 82].

В 1927/28 р. динаміка організації масових заходів з культурно-освітньої роботи дала наступні результати: відсоток сільськогосподарських кредитних товариств, що влаштували лекції, зріс з 23% 1926/27 р. до 36% 1927/28 р. Кількість інших масових культосвітніх заходів 1927/28 р. дає значне збільшення проти 1926/27 р., а саме: виставки – 128%, екскурсії – 710%, участь у святах – 234% [16, с. 40].

Відносно курсів, які проводились в системі сільськогосподарської кооперації в 1927/28 р., то маємо зазначити, що не завжди товариства подавали відомості про кошти, витрачені на проведення різноманітних курсів. Проте були товариства і спілки, які досить вчасно подавали фінансові відчити про проведену роботу. Наприклад, Уманська спілка витратила на 9 курсів по бурякосіянню 1234 крб., Волинська для 2-х курсів – 282 крб., Ніжинська – 157 крб., Полтавська (на зимові курси-школу) – 200 крб., Кагарлицька – 150, Бердичівська – 357 крб. [4, с. 82].

Що стосується фінансово-організаційної роботи спеціальних кооперативних систем, то найбільш масову агрокультурну роботу розгорнула бурякова кооперація. За даними 1928 р. «Бурякоспілка» забезпечила проведення 7580 лекцій, організувала участь своїх членів у 119 сільськогосподарських виставках, преміювала за агрокультурні досягнення працівників на суму в 12 948 крб., її апаратом було проведено 458 екскурсій [16, с. 40]. Що стосується системи м'ясо-молочної кооперації, то «Добробут» надавав значні кошти на проведення різноманітних конкурсів, в ході яких організовувались показові кормління, доїння, демонструвались раціональні прийоми догляду за худобою та її утриманням. Переможці таких конкурсів найчастіше преміювались племінною худобою [15, с. 42].

Щодо напрямку забезпечення організацій сільськогосподарської кооперації книгами, періодичною пресою, то маємо наступний результат. На 1926 р. з 1602 сільськогосподарських товариств, які надали інформацію, книгозбірні мали лише 372 [4, с. 79]. За

інформацією «Книгоспілки», її пайщиками було всього 12 сільськогосподарських спілок і 30 товариств. Тільки 6 сільськогосподарських спілок закупили книжок в «Книгоспілки» на 6828,5 крб., та центри – на 710,7 крб. Для порівняння наведемо дані, що загальний обіг «Книгоспілки» складав 510 964 крб. за 1925/26 р. [4, с. 79].

Проте в наступні роки робота з закупівлі книг, фінансування передплати газет і журналів поволи зростала. На 1928 р. з 1201 сільськогосподарських кредитних товариств газети передплатило 1117 (тобто 93%), було передплачено 6118 примірників газет (пересічно 5,5 примірників на одне товариство). З 1201 товариства журнали передплатило 1016 (85%). Передплачено було 2013 примірників, що пересічно на 1 товариство складало 2 журнали [16, с. 40].

На 1928 р. форми агрокультурної роботи сільськогосподарської кооперації стають все більш різноманітними і включають радіопропаганду. Для цієї мети було створено 13 станцій, закуплено 3389 лампових приймачів, 1072 гучномовців [5, с. 60]. Набирала поширення також кінопропаганда. На жовтень 1928 р. функціонувало 950 стаціонарних сільських кіноустановок. Але, на жаль, кінофільми ще мали недостатню якість [5, с. 60].

Загалом, аналіз роботи агроперсоналу, зацікавленість в його ефективній роботі були важливим напрямком агрокультурної роботи сільськогосподарської кооперації. На 1928 р. забезпечення агроперсоналом кооперативної системи було наступним: в системі сільськогосподарської спеціальної кооперації – лише в 42 окружних з 79, в районних – лише в 31 з 96, на селах агроперсоналу не було [1, с. 53]. Тому покращення кадрового забезпечення рекомендувалось реалізувати наступним чином: переглянути штати і перенаправити більше спеціалістів на село, де основними об'єктами були сільради, колгоспи, кредитні і спеціальні сільськогосподарські кооперативні організації. А також державний апарат зобов'язав кредитні товариства, баланс яких перевищував 75 – 100 тис. крб., запрошувати до себе на службу агрономів [1, с. 56]. Окрім того, НКЗС планував законодавчо розпорядитися, щоб дрібні кооперативні організації, які не могли утримувати в себе на роботі агрономів, сплачували як обов'язкові відрахування з прибутків певний відсоток (наприклад, 5%) до агрофонду. А також пропонувалось уніфікувати зарплату агроперсоналу для всіх без винятку установ, встановивши одночасно відсоткові надбавки для агрономів за кожні три роки праці на одному місці служби [1, с. 57]. Завдяки організаційно-фінансової роботи сільськогосподарської кооперації та державних організацій активно проводилися й курси агрономів. 1928 р. кількість агрономів, які пройшли курси підвищення кваліфікації агроспеціалістів, по всій кооперативній системі складала 599 осіб і сума витрат на проведення даних курсів – 177 711 крб. У 1929 р. кількість слухачів курсів зросла до 8235, і витрати на проведення вже склали 311125 крб. [2, с. 61]. Також розбудовувалась мережа агротехнічних та зоотехнічних закладів, результатом чого стало збільшення агрономів, зоотехніків, ветеринарів з 1,1 тис. у 1922/23 р. до 3 тис. у 1927/28 р. [9, с. 32]. Система сільськогосподарської кооперації також фінансувала відрядження спеціалістів для підвищення кваліфікації та обміну сільськогосподарським досвідом. Лише протягом

1929 р. система сільськогосподарської кооперації (зокрема в плані обміну спеціалістами з техкультур, буряківництва), НКЗС, «Цукротрест» фінансували 20 300 крб. на наукової командировки 85 спеціалістів [2, с. 63].

Висновки. Таким чином, все вище зазначене дає можливість констатувати, що підвищення агрокультурного рівня сільськогосподарського виробництва загалом і селянських господарств, зокрема, було дієвим шляхом відчутного економічного зростання, значної інтенсифікації сільського господарства. Тому вирішення завдань фінансового забезпечення агрокультурних заходів сільськогосподарської кооперації набували актуального значення. Звичайно, за тих фінансових можливостей, що їх мала кооперація, на культурно-освітню роботу уваги зверталось недостатньо. Проте навіть той об'єм роботи, що був зроблений в 1920-х рр., сприяв підвищенню агрономічної освіченості як пересічного селянина-господаря, так і підвищенню рівня професіоналізму і кваліфікації спеціалістів кооперативної системи, що в сукупності сприяло переходу сільськогосподарського виробництва на більш інтенсивний та передовий шлях розвитку.

Список використаних джерел

1. 'Агроперсонал і підвищення врожайності сільського господарства', 1929. *Український агроном*, №6, с.53–57.
2. Батієнко, В., 1929. 'Система й методи підвищення кваліфікації фахівців сільського господарства', *Український агроном*, №10, с.60–66.
3. Дулгерова, ОМ., 2006. 'Роль культурно-освітньої роботи кооперації у піднесенні агрономічних знань селянства в період непу', *Вісник Черкаського університету. Серія: Історичні науки*, Черкаси, Вип.80, с.94–99.
4. Зарудний, С., 1927. 'Культурно-освітня робота с-г кооперації 1925–26 року', *Коопероване село*, №13, с.79–83.
5. Інгульський, І., 1929. 'Масова агрономізація населення та її перспективи', *Український агроном*, №11, с.55–63.
6. 'Культурно-освітня робота системи с-г кредитової кооперації', 1927. *Коопероване село*, №4–5, с.60–63.
7. Макаровський, О., 1929. 'Організація і практика сільськогосподарського кредитового товариства', Х.: *Книгоспілка*, 280 с.
8. Марочко, ВІ., 1995. 'Українська селянська кооперація: історико-теоретичний аспект (1861–1929 рр.)', К.: *М. Р. Kots Publishing*, 224 с.
9. Морозов, АГ., 2006. 'Відбудова сільського господарства', *Історія українського селянства. Нариси: у 2-х т.*, К., Т.2, с.26–44.
10. Морозов, АГ., 1993. 'Село і гроші. Українська кредитна кооперація в добу непу', Черкаси: *НДТЕХІМ*, 275 с.
11. 'Обіжчик НКЗС за 4/ХІІ.1926 року №0/1054 «Про розподіл та використання кредитів 1926–27 року по рільництву, скотарству, спеціальних культурах, боротьбі зі шкідниками та агросітці» 1926. *Бюлетень Народного комісаріату земельних справ*, 1–7 грудня, Ч.45, с.757–764.
12. 'Постанови Всеукраїнської організаційно-інструкторської наради сільськогосподарської кооперації (15–21 грудня 1927 р.)', 1928. Х.: *Сільський господар*, 95 с.
13. 'Про план агропропаганди Наркомзема', *Радянський селянин*, 24 грудня 1924 р., 7 січня 1925 р., №18–19, с.7.
14. 'Про форми культосвітньої роботи низової с-г кооперації', 1927. *Коопероване село*, №13, с.84.
15. 'Сільський господар', 1925, №15–16.
16. 'Сільський господар. Звіт за 1927/28 операційний рік (1 жовтня 1927 р. – 1 жовтня 1928 р.)', 1929. Х.: *Сільський господар*, 116 с.
17. 'Фінансування кооперативно-освітньої роботи', 1927. *Коопероване село*, №19, с.52–53.

References

1. 'Agropersonal i pidvyshhennja vrozhajnosti sil's'kogo gospodarstva (Agro-personnel and increase of agricultural productivity)', 1929. *Ukrain's'kyj agronom*, №6, s.53–57.

2. Batijenko, V., 1929. 'Systema j metody pidvyshhennja kvalifikacii' fahivciv sil's'kogo gospodarstva (System and methods of professional development of agricultural specialists)', *Ukrai'ns'kyj agronom*, №10, s.60–66.

3. Dulgerova, O.M., 2006. 'Rol' kul'turno-osvitn'oi' roboty kooperacii' u pidnesenni agronomichnyh znan' seljanstva v period nepu (The role of cultural and educational work of cooperation in raising the agronomic knowledge of the peasantry during the NEP)', *Visnyk Cherkas'kogo universytetu. Serija: Istorychni nauky*, Cherkasy, Vyp.80, s.94–99.

4. Zarudnyj, S., 1927. 'Kul'turno-osvitnja robota s-g kooperacii (Cultural and educational work of agricultural cooperatives 1925–26) 1925–26 roku', *Kooperovane selo*, №13, s.79–83.

5. Ingul's'kyj, I., 1929. 'Masova agronomizacija naselennja ta i'i' perspektynyv (Mass agronomization of the population and its prospects)', *Ukrai'ns'kyj agronom*, №11, s.55–63.

6. 'Kul'turno-osvitnja robota systemy s-g kredytovoi' kooperacii' (Cultural and educational work of the system of s-g credit co-operation)', 1927. *Kooperovane selo*, №4–5, s.60–63.

7. Makarov's'kyj, O., 1929. 'Organizacija i praktyka sil's'kogospodars'kogo kredytovogo tovarystva (Organization and practice of agricultural crediting company)', H.: *Knygospilka*, 280 s.

8. Marochko, V.I., 1995. 'Ukrai'ns'ka seljans'ka kooperacija: istoryko-teoretychnyj aspekt (1861–1929 rr.) (Ukrainian Peasant Cooperation: Historical and Theoretical Aspect (1861–1929))', K.: *M. R. Kots Publishing*, 224 s.

9. Morozov, A.G., 2006. 'Vidbudova sil's'kogo gospodarstva (Reconstruction of agriculture)', *Istorija ukrai'ns'kogo seljanstva. Narysy: u 2-h t.*, K., T.2, s.26–44.

10. Morozov, A.G., 1993. 'Selo i groshi. Ukrai'ns'ka kredytna kooperacija v dobu nepu (The village and the money. Ukrainian credit cooperation in the days of the NEP)', Cherkasy: *NDITEHIM*, 275 s.

11. 'Obizhchyk NKZS za 4/XII.1926 roku №0/1054 «Pro rozpodil ta vykorystannja kreditiv 1926–27 roku po ril'nyctvu, skotarstvu, special'nyh kul'turah, borot'bi zi shkidnykamy ta agrositci (Head of the NKRS for 4 / XII.1926 №0/1054 «On the distribution and use of credits 1926–27 in the field of husbandry, cattle breeding, special crops, pest and agro-sticks) 1926. *Bjuletyn' Narodnogo komisariatu zemel'nyh sprav*, 1–7 grudnja, Ch.45, s.757–764.

12. 'Postanovy Vseukrai'ns'koi' organizacijno-instruktors'koi' narady sil's'kogospodars'koi' kooperacii' (15–21 grudnja 1927 r.) (Resolution of the All-Ukrainian Organizational and Instructional Meeting of Agricultural Cooperatives (December 15–21, 1927)', 1928. H.: *Sil's'kyj gospodar*, 95 s.

13. 'Pro plan agropropagandy Narkomzema (About the plan of agricultural propaganda of the People's Commissariat of Agriculture)', *Radjans'kyj seljanyn*, 24 grudnja 1924 r., 7 sichnja 1925 r., №18–19, s.7.

14. 'Pro formy kul'tosvitn'oi' roboty nyzovoi' s-g kooperacii' (On the forms of cultural and educational work of the grassroots agricultural cooperatives)', 1927. *Kooperovane selo*, №13, s.84.

15. 'Sil's'kyj gospodar (The farmer)', 1925, №15–16.

16. 'Sil's'kyj gospodar. Zvit za 1927/28 operacijnyj rik (1 zhovtnja 1927 r. – 1 zhovtnja 1928 r.) (The farmer. Report for 1927/28 operational year (October 1, 1927 – October 1, 1928))', 1929. H.: *Sil's'kyj gospodar*, 116 s.

17. 'Finansuvannja kooperatyvno-osvitn'oi' roboty (Financing of cooperative-educational work)', 1927. *Kooperovane selo*, №19, s.52–53.

Trenkin Yu. V., external PhD student at the Department of history and culture of Ukraine of Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorij Skovoroda State Pedagogical (Ukraine, Pereiaslav-Khmelnytskyi), trenkintrenkin@ukr.net

Organizational and financial provision of agro-cultural measures of agricultural cooperatives in the era of NEP

The forms of organizational-financial support of agro-cultural measures, carried out by agricultural cooperatives in the era of NEP, were analyzed; the activity of cultural and educational funds was characterized; the main directions of activity of central and grassroots cooperative associations in raising the agronomic culture in the peasant environment were outlined, their role in the economic growth of the peasant farms of NEP era was determined. It was proved that the increase of agricultural level of agricultural production in general and of peasant farms, in particular, was effective way of tangible economic growth, significant intensification of agriculture.

Keywords: agricultural co-operation, agro-cultural events, cultural work, financial opportunities, organizational structure.

* * *

УДК 94(477)«1941/1944»

Куницький М. П.,

доктор історичних наук, доцент,
президент громадської організації
«Інформаційно-комунікаційний менеджмент
інтелектуальної власності» (Україна, Київ),
2757Mk@gmail.com

ПОДАТКИ ТА ПОДАТКОВІ ПЛАТЕЖІ НА ТЕРЕНАХ РАЙХСКОМІСАРІАТУ «УКРАЇНА» В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ МІСЦЕВОГО НАСЕЛЕННЯ (1941–1944 РР.)

Використавши широке коло архівних документів та проаналізувавши спеціальну історичну літературу, автор публікації з'ясує види податків та податкових платежів, які накладалися на місцеве населення та виробничі структури у Райхскомісаріаті «Україна» (далі – РКУ). Реконструкція видів податків та податкових платежів дозволила більш детально з'ясувати мету та завдання окупаційної політики, яка проводилася окупаційною адміністрацією РКУ щодо місцевого українського суспільства.

Автор публікації встановлює, що німецькою окупаційною адміністрацією РКУ було розроблено систему податків та податкових платежів, до якої входили: оборотний податок з продажу товарів; оборотний податок від нетоварних операцій; податок із прибутків підприємств, кооперативних підприємств, колгоспів та населення; поземельний податок; промисловий податок; прибутковий податок із заробітної плати; внесок на соціальне страхування; податок на нерухоме майно; податок із власників коней, великої рогатої худоби, човнів, автомобілів та велосипедів, собак та кішок; податок на спадщину та подароване майно; податок («податок із громадян»).

Ключові слова: податки, податкові платежі, збори, нормативно-правові акти, окупаційна адміністрація, окупаційна політика, податкові платежі, фінансові відділи, місцеві органи влади, управи, місцеве населення, Райхскомісаріат «Україна», гебітскомісаріат.

В роки гітлерівської окупації України місцеве населення було піддане нещадному економічному тиску, кінцевою метою якого стало не лише відповідне знесення місцевого соціуму, а й підготовка завойованого територіального масиву до перетворення на «життєвий простір» для «арійської» раси.

Проблема податкової політики, яка проводилася окупаційною адміністрацією РКУ в історичній науці вивчена лише частково. У комплексному та системному вимірах вона так і не знайшла свого відображення у вітчизняній та зарубіжній історіографії. Відомі лише окремі публікації О. Перехреста [1], Н. Глушенка [2], О. Гончаренка [3; 4], В. Орлика та Л. Маренець [5], О. Потильчака [6; 7; 8; 9; 10], які мають інший центральний предмет дослідження, а тому ця проблема в них практично не вирішується.

Всі види податків, які передбачалося збирати із суб'єктів оподаткування вже в перші дні окупації були чітко розмежовані між німецькими та місцевими органами влади. Податки, більші за розмірами та обсягами зазвичай надходили на рахунки німецьких установ РКУ, а от місцеві податки та збори мали лише покривати адміністративно – господарські витрати управлінських структур місцевого рівня, фінансування роботи підпорядкованих їм установ та організацій. Тому, на користь органів місцевого управління надходили порівняно невеликі обсяги податкових платежів.

Виключно німецькими нормативно-правовими актами врегульовувалися кількість, види, розміри та порядок стягнення податкових платежів. Водночас, розпорядження військових властей, яким і довелося першим зустрітися із проблемою організації збору податків, віддавалися досить загальні вказівки